

Ikeresszék I.

A remény lárvaarca

„Rabja, a test lelkem szolgálván csalta, becsapta
Fül, szem rászedett, s lett igaz így a hamis.”

Robert Browning

Fölöttébb nehéz a reménytől fájdalom nélkül megválni. Úgy tetszik, mióta az ember létezik, a reménykedés létezik vele. Az őskőkorszak maradványait vizsgáló régészek – természetesen – hajdani temetőket, sírokat is föltárnak, kíváncsiságuk legyűri a kegyeletet. Sőt, éppen ezek a legértékesebb leletek, a sírok tárgyi anyaga többnyire igen beszédes, noha általános. Megállapították például, hogy már akkoriban is vissza akarták hozni a halottat az életbe, lehetőséget akartak találni a föltámadásra, új, friss vérre. A vörös okkerporban vélték a vér ekvivalensét fölfedezni, az elhunyt tetemét ezzel a porral hintették meg. Természetesen: szimbolikusan, rituálisan.

Érdekes párhuzamot, ősi örökséget gyanítok bizonyos somogyi halotti váncosok hímzése és a fönti vörös okkerpor között. A párnát ugyanis, amit a hidegágyon fekvő feje alá szántak, barnával hímezték. Ez a barna alighanem az említett okkerra hajaz (egyben közelít a gyász feketéjéhez) – ugyanazon vérszimbólumképpen. A halottas lepedőt ugyanitt (alkalmasint másutt szintén) élénkre hímezték, mintegy az élethez ragaszkodást, az élet legyőzhetetlenségét hirdetve általa. Eleven reménység éltette ezt az ornamentikát abban, hogy az elhunyt a mágia (mi volna más ez az ornamentika, ha nem mágia, ámbár – lehet – művelői ösztönösen követték) segítségével visszahozható az életbe, föltámasztható.

Valamiféle lárvaállapotot revelálhattak.

Szokás volt, helyenként ma is az, a halottról maszkot készíteni. Az utolsó kép kimerevítése, megőrzéseképpen, holott az már többé nem az élő képe: valójában lárvaarc.

Pavel Florenszkij, orosz vallásbölcsele író erről: „Jellemző, hogy a »lárva« szó már a rómaiaknál fölvette az alábbi jelentésmozzanatokat: a holtak asztrálteste, »üres« – inanis – a halott után maradó szubsztancia nélküli klisé, azaz olyan sötét, személytelen vámpír-erő, amely azt keresi, miből meríthetne magának erőt, hogyan kelhetne életre friss vér és olyan eleven arc által, amelyre rátapadhatna, asztrálmáskjával elfödhetné, hogy aztán saját lényegének hazudja.”

Florenszkij tehát azt vélelmezi, amikor az arc lárvává válik, a jó és a gonosz válik ketté; a kiürült asztrállény

maga az ördög. Szentség és bűn még nem különült el tökéletesen. Az orosz misztikus itt Platón androgün-legendájából indul ki, azokra a szó szoros értelmében egy test, egy lélek férfi-nőkre gondol, akiket Zeusz büntetésből vágott később ketté, mert fennhéjázásukban az égiekre támadtak. Florenszkij a történetben átlátszó parabolát sejt.

Az ember reményei nem merülnek ki abban, hogy a friss vér töltse föl élettel – álélettel – az elhunytat, az ember, ha már tudomásul kell venni a megváltoztathatatlan tény, a halál utánra pillantgat: öröklétet, örök üdvösséget remél, úgy véli, a kettő szorosan együvé tartozik. Tud bűnről, büntetésről, reménykedik – zsidóként, keresztényként, muszlimként – a végtelen isteni szeretetben, abban, hogy teremtetője nem tagadja meg tőle az üdvösséget. Eljön az idő – írja az apostol Korinthuszba híveinek, amikor Isten lesz minden mindenkiben, ami Florenszkij értelmezésében azt jelenti: lehetetlen, hogy lehetetlen legyen az egyetemes üdvözülés.

Ha ebben bizonyos lehetnék, ha a hit minden ember számára ugyanolyan szilárdan jelentené ezt, akkor talán elnyugodnék az aggódó lélek; akkor talán csak emlékeztetőül a földi életre – szórná rá az elhunyt a vörös port.

Ám az emberek hite korántsem egyformán szilárd (már a jelzett három vallásban háromféle); abban sem, amit individuális érdekük követelne. Az általánost lényegesen könnyebb elfogadni.

Tudomásul veendő: a halál mindenképpen biológiai sors, érezhető sorscsapásnak; az ember egyetlen őszinte állapota pedig a szüntelen rettegés és félelem tőle. Ez a félelem, ez az állandósult reszketés – Kierkegaard szerint – a közönséges halandó daimónja, amely általában az idő sürgető maszkját ölti föl – általa érzékeli legpregnansabban a mulandóságot.

Kerényi Károly értelmezésében az *Odüsszeia* világa az életnek azt az aspektusát tükrözi, amelyik úgy érintkezik a halállal, mint egy szövet színe a fonákjával. De hát ez sejtelveink szerint is ekként lehet: nem érezzük, nem tudjuk, nem tapasztaljuk (vagyis nem átélt élmény!), hol van a határ élet és halál között. Éppen ez a legproblematisabb számunkra. Fenyegetettségünk ettől megfoghatatlan, noha valójában nem rejtélyes, mivel – megint Kerényire figyelve – a halál éppen az élet felől fogható fel, mint annak sorsszerű következménye és ellentéte, amely szükségszerűen fölváltja.

De mi vált föl mit? Egy pillanat egy folyamatot? Egy végtelenség a kezdete pillanatát? Ha szabad a végtelent egyik kiterjedésében végessé tenni?

Vagy velünk lesz az Isten követe, az angelosz, mint a görögökkel Hermész, és megnézi szemünket a határon átlépés pillanatában – hiszen ő a nagy határsértő szintén –, fölébreszti már denevérként surrogó lelkünket, ahogyan a legyilkolt kérékét az *Odüsszeiában*, és színarany botjával el irányít az aszfodéloszmezőn..., mert ott laknak a lelkek, az emberek árnyai együtt.

Ez valami más, mint a végleges halál; túlvilági lakozás (esetleg a dantei hármasság beosztás szerint), ami a szelíd eltávozást követi.

Hogy csakis aranypálcája lehet, az természetes, annak van legalább fénye, amely a beláthatatlan sötétben irányítani képes. És ígéret némi életre. Talán rokonságban az egykori „fényhozóval”, Luciferrel.

A katolikus liturgiában pontosan ezt kívánjuk a távozonak a nyitott sírjánál: az örök világosság fényeskedjék neki. Ne riassa őt többé a kiismerhetetlen sötétség. Mert a sötétség: halál, a világosság: élet. Halottak napján az emlékezés gyertyái szereteteink sírján erőtlen mágia: az örök világosság halvány, pislogó megidézése. Önmagunk kápráztatása a csekélyke fénnel. Olyasmi, mint a vörös okkerpor a kihült tetemen, a barna hímzésű vánkoss a hidegágyon. Kimondatlan remény a megemészthetetlen reménytelenségben, ahogy az emlékezés nemkülönben, az idevágó allegóriákkal egyetemben.

Abban, amit annak érzünk.

Együttal – ugyan ki tagadhatná? – szemérmetlenül megelőlegezett önsajnálát, ahogy az emlékezés: az önsajnálát alighanem egyetlen realitása az emlékezésnek.

Egészen különleges, noha nem meglepő az az eleven-ség, amivel az ember tudattalanjában (?) mindmáig jelen

Mihail
Neszterov,
Filozófusok
(Pavel Florenszkij
és Szergej
Bulgakov),
1917
© Wikimedia
Commons

van vágyakozása a fényességre. Az emberiség legeredetibb mítoszai valamilyen módon szoros kapcsolatban állnak a Nappal. Valahogy mindig a fény és a sötét küzdelme jelképezte legegységelműbben ezt a sorsot. Az ember megértette, hogy az élő életét a Napnak köszönheti, létezésünk igazi forrása a Nap. Még a mélytengerek titokzatos lakói esetében is; a Nap melege nélkül életelemünk: a víz, jéggé dermedne.

A Nap-kultuszok – állapíthatjuk meg sommásan – az élet kultuszai voltak.

Hermész aranypalcája egyetlen sugaracskája csupán ennek a ragyogásnak.

De sugár és fény és – természetesen – élet(jel).

Mindenesetre születésünk (a fajé, még inkább az életé általában) kozmikus értelemben a Naphoz kötődik, amely mintegy ötmilliárd éve tevékenykedik ügyünkön, miképpen elmúlásunk – az élet megsemmisülése – ugyancsak a Naphoz kötött: újabb ötmilliárd év múlva a Nap hidrogénkészlete kimerül, a csillag vörös óriássá válik – csillagsors –, a Föld felszínén hétezer Celsius-fok körüli hőmérséklet oltja ki az élet minden csíráját.

De mit jelent ez?

Egy kalibrált örökkévalóságot?

Aligha.

Isten nemcsak a naprendszer ura, de az egész világmindenségé – a vallás szerint. Az ateisták szintén az egész univerzumban kutatják nemlétét (Hawking). Az öröklét helye topográfiailag ismeretlen. Az univerzum végtelen; ha véges – mérete okán – akkor sem vagyunk előbbre. A végtelennek minden pontja középpont. Isten a középpontban van – a tétel szerint mi hasonlóképpen. A keresztény kozmológia másként gondolkodik a kozmikus jelenségekről, mint a materialista tudomány. Mi több, az emberiség eredeti ismerete, az őstudás sem volt materialis jellegű. A materialisták által hevesen kiátkozott metafizika volt: a teljes létre irányult.

Lehet, hogy az ember félelmeit elsietett (gőgös?) materializmusa okozza?

Az is lehetséges, hogy földi életünk kicsiben, mivel nem rendelkezik hasonló energiával, mint a Nap, leképezi az éltető égitest kozmikus sorsát. Esetleg a világegyetemét, amely keletkezett, következésképpen meg fog semmisülni. Metafizikai allegória.

Érdekes, hogy erről – bizonyos „tudással” – a legkülönbözőbb mítoszok rendelkeznek. A *Kalevala* éppúgy tartalmaz kozmogóniai képeket, akár az ugariti eposzok vagy az indián mitológiák. Az sem kizárt, hogy egyfajta ismeret az emberben genetikailag kódolva lehet. Amikor először nyúlt utána egy halottjának, mozdulatában ez a kód irányíthatta. Észrevette a veszélyt, és ki akarta ke-

rülni, mielőtt még magát – személyében – az elmúlás közvetlenül fenyegetné.

Kapóra jött, kéznél volt a vörös por. A hasonelvűsége alapuló mágia.

Nem érzékeljük, mennyi lehet az az ötmilliárdnyi év, ami még hátra van, bár ismerünk kozmikus történeti hosszokat. Mármint a legjobb esetben, mivel magunk meg siettetjük – megjelenésünk óta – Földünk halálát.

Nem tudjuk összevetni a Teremtés hét napjával, azok kozmológiai „napok”, ekképpen tartamukat nem ismerhetjük. Különbözik sem lehet nagy különbség az örökkévalóság mozdulatlanságában pillanat és évezredek között, mivel – idő híján (az örökkévalóság az idő hiánya) – ezek a tartamok nem értelmezhetők.

A mesében például három nap egy esztendő.

Ez akár igaz is lehet, hiszen annyi munkát kell elvégeznie a mesehősnek három nap alatt, ami valójában esztendeig tarthatna.

Más, nagyon különböző időket élünk meg eltérő helyzetekben; a műalkotás – nem igazán szerény példa – a hegeli múltjellegénél fogva, akár az egész emberiség kulturális történetét fölölélheti, mi pedig néhány perc, óra alatt ugyancsak átéljük. Nem részleteiben, hangsúlyaiban azonban föltétlenül. Miközben a valós idő is éljük.

Mi miatt tetszik ez a szemünkben mégis riasztóan kevésnek?

Talán mert nem vagyunk képesek a kellő módon individualizálni. Nem bírjuk beleforgatni saját sorsunkba? Nem lesz belőle egyéni életsors. Az idő „múlásától”, az elmúlástól való ijedelmet ugyanis ez az egyéni életsorstudat motiválja. Vagy inkább gerjeszti.

Az életsors a remény fellegvára. Elképzelések, tervek, eredmények halmozódnak föl benne, és rá kell döbbernünk ezek veszélyeztetettségére. Holott mi magunk, a személyiségünk rejlik ezekben a kincsekben. Véljük: igaztalan, de gazdaságtalan is ezek elvesztése a lét aktualitásában. Az elmúlás felől szemlélve egyértelműen abszurdnak látszik ez a tevékenységben (fizikai vagy szellemi – egyre megy) manifesztálódó életsorsunk.

A kivédhetetlen abszurditása.

Megvilágosodása annak, mennyire hiábavaló ebben a logikában az emberi akarat. A szövet színe és fonákja ugyanaz a dolog – különböző oldalakról nézve. Rácso-dálkozhatunk azonban bárhonnét, a szövet megmarad annak, ami.

A halhatatlanság nem az ember birodalma; hiába reménykedik, hogy valaha is meghódíthatja. Ha mégis meghódítaná, ember voltával fizetne érte. Borgesnek lehet igaza, aki a tökéletes, teljes elmúlást választotta – véglegesen...